

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Vývoj a současné problémy dětské hry

Development and present problems of childrens game

Autor: Petra Horáčková
Obor: Studium učitelství pro MŠ
Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jana Kouřilová
Březen 2007

Anotace

Bakalářská práce se zabývá vývojem dětské hry a jejími současnými problémy. V teoretické části jsou uvedeny teoretické poznatky z oblasti dětské hry, významu hry, druhů her a pozornost je také věnována současným rizikům dětské hry. Výzkumná část mapuje oblíbenost různých druhů a typů her u předškolních dětí a srovnává je s oblíbeností her v minulosti.

The bachelor's work considers in progress of child's play and it's current problems. In the theoretical part there are issued theoretical pieces of knowledge from the field of child's play, the sense of play, kinds of games and the attention is given to the current risks of child's play too. Researching part surveys popularity of different kinds and types of games by the preschool children and equate them to the popularity of child's plays in the past.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Vývoj a současné problémy dětské hry zpracovala samostatně a použila prameny a literaturu, které cituji a uvádím v seznamu.

V Českých Budějovicích 5.3. 2007

Petra Horáčková

Poděkování:

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Janě Kouřilové za odborné vedení a za cenné rady a připomínky, které mi poskytla při vypracování mé bakalářské práce.

„Člověk by si měl hrát jen s tím, co je krásné, a s krásným by si měl jenom hrát.“

F.Schiller

„Naše děti, to je naše stáří. Správná výchova, to je naše šťastné stáří, špatná výchova, to je naše příští hoře, naše slzy, naše provinění vůči druhým lidem, vůči celé zemi.“

A. S. Makarenko

OBSAH

Úvod.....	8
-----------	---

I. Teoretická část

1. Hra	10
2. Znaký hry.....	11
3. Význam hry.....	13
3.1 Hra a morální rozvoj.....	13
3.2 Hra a sociální rozvoj.....	14
3.3 Hra a pohybový rozvoj.....	14
3.4 Hra a estetický rozvoj.....	15
3.5 Hra a poznávací rozvoj.....	15
4. Druhy dětských her	17
4.1 Členění dle M. Severové.....	17
4.2 Členění dle V. Příhody.....	19
4.3 Členění dle Ch. Bühlerové.....	21
4.4 Členění dle R. Cailloise.....	22
5. Vývoj hry v lidské ontogenezi	24
6. Úvod do historie her.....	27
7. Hry v různých kulturách.....	31
8. Hra dítěte nemocného, postiženého, nadaného.....	33
8.1 Hry nemocných a postižených dětí.....	33
8.2 Hry nadaných dětí.....	33
9. Současné problémy dětské hry.....	35
9.1 Hra probíhá doma.....	35
9.2 Vliv médií na hru.....	36

9.3 Soutěživé hry.....	37
------------------------	----

II. Praktická část

1. Cíl.....	39
2. Hypotézy.....	40
3. Metody.....	41
4. Popis vzorku.....	42
5. Výsledky a interpretace.....	43
6. Závěry výzkumu.....	61
Závěr.....	62
Seznam literatury.....	63
Přílohy.....	64

I. Teoretická část

Úvod

Snad každý z nás by se chtěl vrátit do bezstarostných dětských let. Často vzpomínáme na krásné chvíle, dobré kamarády a na dětské hry, které jsme měli tak v oblíbě. Při hrách jsme využívali každý koutek, všechna zákoutí, stavěli úkryty z dek, hrávali si ve sklepích, stodolách a ve křoví. Určitě si každý vzpomene, kde si nejraději hrával, s čím si hrával, jak si hrával a s kým si hrával jako malé dítě. Hned mě ale napadá otázka, na co budou rády vzpomínat dnešní malé děti? Budou jejich vzpomínky kladné, nebo spíše více záporné?

Myslím si, že v dnešní uspěchané době se čas pro kamarády, rodinu a hru velmi zužuje. Naše společnost každému předkládá ideál bohatého a úspěšného člověka. Pracovní doba rodičů se stále prodlužuje, rodiče přicházejí domů čím dál později a chvíle zbývající na rodinu jsou stále kratší. Rodiče se tak snaží svým dětem zajistit dostatek zájmových kroužků a nadbytek „hmotné“ lásky. Bohužel se domnívám, že dnů, ve kterých se sejde pohromadě celá rodina a zahraje si v klidu s dítětem jeho oblíbenou hru, stále ubývá. Rodiče ve svém spěchu často pro dítě vymýšlí jiné aktivity, které by je nezdržovaly od jejich práce. Třeba raději pustí dítěti (v lepším případě) pohádku v televizi, nebo na dvd či videu. Bohužel jsem se s takovým přístupem setkala u učitelek při mé praxi v jedné mateřské škole. Rodiče podle mého názoru také vedou děti od útlého věku k výkonu, za který se pokaždé odměňuje. Což podporují také hry soutěživé se spoluprací ambiciózních rodičů. Bojím se toho momentu, kdy dětem už nebude stačit pochvala, pamlsek či obrázek, ale budou požadovat za své snažení daleko více.

Dnešní děti pohlcují média ze všech stran. Kdo si v předškolním věku nesáhl na počítač, jako by „nebyl“. Pro děti také mizí vhodná venkovní prostředí pro hru, a tak jsou nuceny trávit volný čas převážně doma. Hlavně děti z výškových budov-

ty musí k tomu ještě překonat řady pater, což pro ně představuje nejen fyzickou zátěž, ale i určitou psychickou bariéru. A tak raději volí hru doma a samy.

Budu velice ráda, když se v mé bakalářské práci nepotvrdí má domněnka, že dnešní děti volí raději hru individuální.

1. Hra

„Hra je neoddělitelnou součástí kultury od úsvitu dějin lidské společnosti“ (Mišurcová, Fišer, Fixl 1980, s. 7). Hra je starší než lidstvo samo. Každý si někdy hrál a může o tom z vlastní zkušenosti hovořit. Hra je každému známá a máme na ní krásné vzpomínky. Každý byl hráčem. I dospělé hra mnohdy unese. Tím, že si hrajeme, jsme na chvíli osvobozeni od životního shonu (Fink, 1992). S hrou se setkáváme v každodenním životě a považujeme ji za jeho samozřejmou součást. „Člověk je svou podstatou smrtelník, svou podstatou dělník, svou podstatou bojovník, svou podstatou milovník – a svou podstatou hráč“ (Fink, 1992, s. 12). Hrové prvky můžeme pozorovat u mláďat všech vyšších živočichů, především savců. Hra provází každého člověka po celý jeho život a naplňuje jeho dětství i mládí.

Hra je jedna z hlavních činností dítěte, a to především v předškolním věku. Je účinným, mnoha generacemi ověřeným pomocníkem při jeho výchově a vzdělání (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980). Hra je proces, v němž se člověk učí svět ovládat, rozumět mu a jednak se v něm projevuje, uplatňuje jako bytost mající schopnost hodnocení a volby. Při hře se dítě nejen volně projevuje, ale i formuje. Hra je pro každého dobrovolnou a spontánní činností. Dítě si hraje, aby pochopilo svět a naučilo se v něm orientovat. Hra přináší pro každého radost. Hra je základní aktivitou dětské seberealizace. Odráží podmínky, ve kterých se dítě zrovna nachází, a je navíc nastavena podle dispozic každého jedince. Proto hra je příležitostí, kdy děti můžeme hlouběji poznat a na tomto základě lépe vychovávat. Pro každou empatickou, citlivou a pozornou učitelku by měla být dětská hra v mateřské škole to nejdůležitější.

2. Znaky hry

Znaky hry mohou být pro nás určitými pozorovacími vodítky. Hra je hlavním výchovným prostředkem v předškolním věku. Je nejpřirozenější činností dětí i dospělých, ale její význam postupně ustupuje. Nahrazuje ji učení i práce.

Koťátková (2005) uvádí tyto významné znaky hry:

- spontánnost
- zaujetí
- radost
- tvořivost
- fantazie
- opakování
- přijetí role
- citovost

a) Spontánnost

Spontánnost je viditelná v přirozeném chování, i v bezprostředním jednání a improvizaci. Děti si stanovují své cíle a záměry. Dítě si hraje tak jak samo chce. Vykonává to, co ho právě zajímá.

b) Zaujetí

Zaujetí hrou má podobu hlubokého soustředění, kdy dítě nevnímá okolí. Dítě hru nechce opustit, je nespokojené, když se hra přerušuje.

c) Radost

Radost můžeme pozorovat ve tváři hrajícího dítěte. Dítě se spontánně usmívá. Gesty a pohyby vyjadřuje radost, nadšení a spokojenost.

d) Tvořivost

Tvořivost značí nové, originální upravování a konstruování skutečností z okolního světa a jejich nové kombinování.

e) Fantazie

Fantazie se objevuje ve hře před 3. rokem, zpočátku jen v některých částech hry a při výběru pomůcek a hraček. Fantazie tvoří „mosty“ mezi jednotlivými a často ještě nepřesnými poznatky.

f) Opakování

Opakování je dominantním znakem hry. Dítě se k oblíbeným hrám velice rádo vrací. Pohybové hry nám často připomínají, právě díky opakování, jakýsi vnitřně motivovaný trénink určitých dovedností.

g) Přijetí role

Přijetí role je velkým přelomem ve hře. Dítě vybírá a podle svého zájmu přetváří určité situace. Zvolí si v nich svoji roli, naplňuje ji podle odpozorovaného a současně i podle své zkušenosti a představy a dále ji ověřuje ve vztahovém kontextu s ostatními rolemi.

h) Citovost

Hra dítěti přináší radost, určitý citový prožitek. Je nejen výchovným, ale i relaxačním prostředkem.

3. Význam hry

Hra je dominující činností dítěte, a to především v předškolním věku. Právě jejím prostřednictvím se nejplněji a nejpevněji rozvíjí celá osobnost dítěte. Plní řadu úkolů, dítě se prostřednictvím ní přibližuje světu dospělých, poznává svět, prožívá převážně radosti, veselí a uvolnění.

Hra je významným motivačním činitelem, přináší dítěti citové uspokojení a tím ho podněcuje k opakování hry. Hra je významným ukazatelem vývojové úrovně dětí, máme možnost zjistit úroveň myšlení, fantazie, jemné motoriky, zručnosti, citové reakce, prožívání, morální vlastnosti. Tím vším připravuje hra podmínky pro plynulý vývoj osobnosti dítěte a pro jeho další celý život. Dítě při hře prožívá převážně radost, veselí, uvolnění (Oprailová, 1988).

3.1 Hra a morální rozvoj

Pro tento rozvoj dítěte je nejdůležitější utváření morálních citů, charakterových vlastností a návyků chování, aby člověk byl schopen dodržovat mravní normy společnosti a správně hodnotit lidské jednání i své činy. Hra vychovává dítě ke smyslu pro určité normy a hodnoty.

Hra může mít na morální vývoj dítěte jak kladný, tak i záporný vliv. Škodlivě působí hazardní hry, v nichž se podvádí nebo hraje nečestně. Některé děti mají tendenci podvádět, nebo obcházet pravidla. Kladný účinek her je tehdy, když se při hře dodržují pravidla a utvářejí se přátelské vztahy mezi dětmi. Hra má vychovávat každého k čestnosti, pravdomluvnosti a schopnosti překonávat překážky. Děti se učí poznávat pravidla chování a jednání (co se smí / co se nesmí, co je dobré / co je špatné) (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980).

3.2 Hra a sociální rozvoj

Vzájemný styk dětí závisí na věku a probíhá hlavně při hrách. Život ve skupinách, které tvoří děti stejného i různého věku a pohlaví, má na ně značný vliv. Děti, které mají možnost skupinových činností, učí se navzájem si pomáhat, spolupracovat, domlouvat se, dělit se s ostatními a prožívat uspokojení ze společné činnosti. Hra se tak stává první školou sociální komunikace. Při kontaktu s vrstevníky se dítě učí spolupráci, žít ve skupině, respektovat druhé, být tolerantní, kamarádský, učí se prosadit, atd. Velmi důležitý je i kontakt s dospělými. Při tomto kontaktu se dítě učí respektovat autoritu, učí se úctě. Dítě si osvojuje základy společenského chování, učí se respektovat normy společnosti (tradice, zvyky, obyčeje...).

Pro sociální vývoj dítěte má hra dvojí funkci :

- napomáhá poznání společenského prostředí
- napomáhá k utváření sociálních postojů a vztahů mezi dětmi navzájem i dětí k dospělým (Koťátková, 2005).

3.3 Hra a pohybový rozvoj

Hra je přirozeným ukazatelem aktivity všech dětí. Děti se potřebují pohybovat. Hra může sloužit k odčerpání přebytečné energie i jako relaxace, neboť vede k obnovení vyčerpaných sil. Dítě samo sebe nikdy ve svých pohybových hrách nepřetíží. Nebezpečné jsou ty situace, kdy je do tělesného a pohybového výkonu nuceno a nemá k němu vlastní motivaci (Koťátková, 2005). Hra rozvíjí jemnou a hrubou motoriku a vzájemnou koordinaci celého těla. Také podporuje růst a upevňuje zdraví, odolnost, zdatnost, zvyšuje obratnost, rychlost, sílu a vytrvalost .

Je známo, že člověk a zejména dítě potřebuje ke svému zdravému rozvoji dostatek pohybu . Přirozené pohyby při hře mají vliv na celkový tělesný rozvoj. Pohyb na čerstvém vzduchu působí kladně na činnost vnitřních orgánů. Pohybové

hry venku upevňují zdraví. Většina dětí předškolního věku je velmi pohybově iniciativní a se značným zájmem „pracuje“ formou hravých aktivit na svém pohybovém a s ním souvisejícím i tělesném rozvoji. U dětí i u mnoha dospělých jsou stále oblíbené hry pohybové a sportovní. Přispívají k zdokonalování pohybů i morálních vlastností, přinášejí radost, uspokojení a hodně zábavy.

S přibývajícím věkem nabývají na významu sportovní hry a sporty. Děti začínají mít mnoho vzorů v podobě známých a slavných sportovců, které se snaží napodobovat (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980).

3.4 Hra a estetický rozvoj

Dítěti se snažíme utvářet estetický vztah k přírodě, společnosti a umění. Děti se snažíme vychovávat ke krásu, vkusu a k estetickému cítění. Estetický vztah v sobě zahrnuje prožívání nejen krásy, ale i jiných estetických kvalit. Děti vedeme ke zpěvu, kreslení, tanci a recitování. V těchto estetických činnostech má své místo i hra. Právě hra má velmi blízko k umění, tvořivosti a humoru. Jak hra, tak umění jsou schopny poskytnout člověku silný prožitek, který jej zbavuje napětí a přináší mu duševní vyrovnaní. Když děti hru hrají, prožívají všechny její kladné hodnoty. Hra mu přináší pohodu a radost, která však často vyvrcholí žertem, vtipem a smíchem. Děti se smějí velmi rády a podnět k smíchu nacházejí prakticky ve všem (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980).

3.5 Hra a poznávací rozvoj

Hra u dětí rozvíjí jejich vnímání, představivost, fantazii, paměť, schopnosti, poznání, myšlení, řeč. Prostřednictvím hry dítě rozvíjí své představy, prodlužuje pozornost, snaží se pochopit souvislosti, rozvíjí si slovní zásobu, vyjadřování a zlepšuje výslovnost. Hra přispívá také ke kultivaci osobnosti po stránce citové a volní. Dítě si ve hře prohlubuje a upevňuje své poznatky, vnímá a pozoruje okolní svět. Hra jako převládající forma učení je typická pro předškolní věk. Hra dětem

pomáhá rozvíjet i složitější formy myšlení. Díky hře, mohou děti nové poznatky lépe pochopit a přemýšlet o nich. Snažíme se u každého dítěte vzbudit a rozvíjet touhu po dalším vzdělávání a sebevzdělávání (Koťátková, 2005).

4. Druhy dětských her

Hry dětí jsou velmi rozmanité. Pro děti se může proměnit ve hru jakýkoliv druh činnosti, který jinak plní určitou životní funkci, např. jedení, oblékání, apod.

Obsah hry je proto velice proměnlivý.

Hry dětí lze třídit z několika hledisek. Zatím však neexistuje třídění, které by platilo obecně (Mišurcová, Severová, 1997).

Zde je uvedeno několik možností klasifikací her:

4.1 Klasifikace podle Severové (1997) :

a) Kritérium subjektu hry

Podle toho, kdo si hraje se rozlišují hry zvířat a lidí, hry mláďat a dospělých, hry individuální a skupinové (například hry úlohové nebo hry s pravidly: na honěnou, na schovávanou, vybíjená a jiné hry) .

b) Kritérium objektu hry

Podle tohoto kritéria se rozlišují hry s různými objekty, tedy to, s čím si děti hrají.

U dětí jsou to hry s hračkami, rostlinami, se zvířaty, s vlastním tělem, s druhými jedinci jako objekty hry, s kulturními výtvary- například poslouchání CD, prohlížení obrázkových knížek, atd.

c) Kritérium způsobu zacházení s objektem hry

Toto kritérium je vztažené k tomu, co dítě především při hře dělá.

Dle tohoto kritéria tedy lze členit hry na:

- Praktické (manipulace s předmětem)

Např. hra s hračkou, stavění kostek, skládačky, atd.

- Poznávací (vyptávání se, prohlížení)

Např. navlékání tvarů na tyčku podle velikosti, rozlišování a pojmenování barev v omalovánkách, atd.

- Označovací či symbolická

Např. prohlížení obrázků v knížce, když dítě jen tak hrovým způsobem pojmenovává věci kolem sebe nebo když prohlásí, že stolička je auto, atd.

d) Kritérium motivace životního významu hry

Toto kritérium člení hry podle toho, kterými vývojovými potřebami jsou motivovány.

U dětí v 1 . a 2 . roce to bývá opakované sahání a uchopování hraček, manipulování s nimi, broukání, žvatlání. Později chození, běhání, kreslení.

- Hry uspokojující především sociální potřeby dětí.

Například slovně pohybové hříčky, mazlení, žertování.

- Hry, umožňující náhradní uspokojení různých potřeb dětí.

Bývají to symbolické hry s panenkami, loutkami, kreslení.

- Hry rekreační

Jako je běhání, houpání, hraní s míčem a podobně.

- Hry estetické

Hry, v nichž se děti zaměřují na umělecké výtvary nebo se samy pokoušejí něco vytvořit z různých materiálů.

Mohou probíhat jako hry individuální i skupinové. Estetické hry rozdělujeme do tří základních skupin:

1. Hry recepční

Recepční hry spočívají ve vnímání, chápání a efektivním hodnocení uměleckých výtvorů určených dětem. Patří sem například poslouchání písní, říkadel, pohádek, sledování televizních nebo divadelních představení, prohlížení obrázků.

2. Hry reprodukční

V reprodukčních hrách se děti pokoušejí o reprodukci různých uměleckých výtvorů, například říkadel, her se zpěvem, předkreslených vzorů.

3 . Hry tvořivé

V tvořivých hrách se děti snaží o elementární ztvárnění rozmanitých výrazových prostředků: například experimentují se slovy, vytvářejí vlastní popěvky, improvizují při hře s loutkami, zobrazují své představy kreslením nebo modelováním.

4.2 Klasifikace podle Příhody (1963) :

a) Pudové hry

Základem jsou vrozené nepodmíněné reflexy. Jsou to hry založené na pudech.

Lze sem zahrnout tyto druhy her:

- Experimentální hry

Základem pro tyto hry je experimentace, orientace v prostředí. Dítě zkouší, co dokáže.

- Lokomoční hry

Cílem těchto her je přesun z místa na místo (lezení, skákání, paci-pacičky) . Hry jsou založeny na pohybu.

- Lovecké hry

K tomuto typu her patří např. hry na honěné, léčky, hra na ovčáky, na rybáře, atd.

- Agresivní a obranné hry

Například hry Na vojáky a Na lupiče, hra Na schovávanou.

- Sběratelské hry

Shromažďování věcí. Je to pud obživy.

- Sexuální hry

Hry na lékaře, na maminku a na tatínka.

b) Senzomotorické hry

Jsou to hry založené na uplatnění smyslů a na pohybu.

- Hry dotykové a uchopovací

Tyto hry jsou zaměřené na rozvoj hmatového smyslu.

- Hry motorické

Jako je házení, skákání, lezení, chytání, atd.

- Sluchové hry

Například pískání, bubnování, hra na hudební nástroje.

- Zrakové hry

Například krásnohled, prohlížení různých obrázků, promítání, atd.

c) Intelektuální hry

Úkolem hry je rozvíjet logické myšlení. Jsou to hry založené na rozumu.

- Funkční hra

Hry využívají funkce různých materiálů.

Jsou to hry například s pískem, vodou, modelínou.

- Námětová hra

Hra na „něco“, na někoho.

- Napodobivá hra

Hra je splývající s námětovou hrou, ale jsou zde hračky a kostýmy. Děti někoho napodobují.

- Fantazijní hra

Některé hry rozvíjí fantazii dítěte pomocí předmětů.

Například Na kosmonauty a na UFO.

- Konstruktivní hry

Tyto hry jsou náročné na intelekt. Jsou to různé hlavolamy, puzzle, stavebnice, Lego, atd.

- Kombinační hry

Jako jsou karty, dáma, šachy, křížovky.

4.3 Klasifikace podle Bühlerové (Fontana, 1997) :

a) Funkcionální hry

Základem je funkce něčeho, (předmětu, věci) a pohyb. Je to především nějaká

činnost a zacházení s něčím. Lze sem zařadit experimentace, uchopování předmětů, hru na prsty, strkání věcí do pusy, bouchání hračkami, atd.

b) Fikcionální hry

Základem je fikce neboli předstírání, představa něčeho. Především hry námětové, hry na něco. Například, kamínky jsou pro dítě peníze. Řadí se sem:

- Hry námětové- hry na něco, nebo na někoho
- Hry fantazijní- hry, které rozvíjejí dětskou fantazii

c) Konstruktivní hry

Hry s materiálem, ze stavebnic, práce s přírodními materiály. Dítě zachází s nějakými předměty.

- Hry tvořivé

Jsou to hry, které nemají pravidla. Patří mezi ně hry:

- *námětové*

Například hry na něco, na někoho.

- *konstruktivní*

- *dramatizující*

Dítě při těchto hrách hraje nějakou úlohu.

- Hry s pravidly

Jsou to hry, které mají pravidla. Patří mezi ně tyto hry:

- *didaktické hry*

Hry slouží k rozvíjení poznatků (pexeso, nedokončené věty, atd.).

- *pohybové hry*

4.4 Klasifikace podle Cailloise (1998) :

Klíčem rozdělení je motivace k tomu, aby člověk hru hrál.

a) Princip agón, (soutěž)

Motivace:

- * Ctižádost zvítězit v soutěži, která má řádná pravidla. Přemoci soupeře a být lepší než oni. Být nejlepší ze všech.
- * Ctižádost překonat sám sebe, dosáhnout lepšího výkonu. Při této motivaci je člověk sám sobě soupeřem.

Nebezpečí: Nenávist k soupeřům, násilí. Touha vyniknout za každou cenu.

b) Princip alea, (náhoda)

Například: házení kostkou, karty, experimenty, rozpočítadla, tahání losů, Člověče nezlob se, atd.

Motivace: Vzdání se vlastní vůle ve prospěch osudu. Oddat se možnosti zvítězit a prohrát, které nemůžeme ovlivnit. Vše je dáno osudem či náhodou, štěstím, apod.

Nebezpečí: Závislost, tedy přílišné vzdání se vlastní vůle a sebeovládání. Například na automatech, ruletě, sázení, atd.

c) Princip mimikry, (proměna, nápodoba, být někdo jiný)

Tento typ hry je spojený s potřebou stát se někým jiným. Hra tedy umožňuje stát se tím, kým člověk či dítě chce. Tato proměna bývá často spojena i s využíváním kostýmů. Hra dává možnost vyzkoušet si nanečisto životní role.

Například: hra na princeznu, na doktora, na maminku a na tatínka, na popeláře, atd.

Motivace: Chut' proměnit se a vzít na sebe cizí podobu.

Nebezpečí: Člověk může zapomenout, kdo vlastně je, ztrácí svou identitu. Není sám sebou, ale svým vzorem, odcizuje se sám sobě.

d) Princip ilinx, (závrat')

Například: různé druhy houpaček, parašutismus, u malých dětí je to slast, když je rodiče vyhazují do vzduchu

Motivace: Touha o překonání stability, překonání sama sebe.

Nebezpečí: Závislost, která nám může závrat' způsobit trvaleji a rychleji než třeba kolotoč. Může se stát celoživotní závislost, například na droze a alkoholu.

5. Vývoj hry v lidské ontogenezi

„Hrou se u dětí může stát činnost, která je zaměřena na jakýkoliv druh objektů, dítě si může hrát nejen s hračkami, ale i s nejrůznějšími věcmi, které kolem sebe nalézá, se zvířety, s rostlinami, s jinými dětmi, se svým tělem, s řečí apod.“ (Mišurcová, Severová, 1997, s. 42). Během života se potřeba hrového partnera proměňuje. Mění se druh, charakter, a obsah dětských her. Velikost skupiny, v níž si děti hrají, s věkem stále stoupá.

* Kojenecké období

Hry v tomto věku rozvíjí smyslové a tělesné orgány. Dítě se postupně učí vidět a rozeznávat předměty, jejich tvary a barvy. Dítě si rádo hraje se svým tělem, s předměty a s osobami, které o ně pečují. Sahá na lidské obličeje, vlasy, hodinky- vše ho přitahuje. Od osmého měsíce se dítěti začíná líbit jednoduchá hra na schovávanou (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980).

* Batolecí období

Hry začínají být složitější, mají strukturu a záměr, objevují se hry s dospělými. Zpočátku pravidla určuje dospělý a dítě je přijímá. Nemá rádo, když se mění.

Hrové činnosti jsou už v tomto věku rozmanité :

Pohybové čili motorické hry jsou zastoupeny chůzí, pobíháním, poskakováním apod.

S rozvojem jemné motoriky se rozvíjejí i hry manipulační. Např. dítě rádo zavírá a otevírá krabice, dveře apod.

Z intelektuálních her se objevují hry námětové. Děti představují osoby, zvířata apod. K rozvoji námětových her značně přispívají hračky (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980).

*** Předškolní věk**

Objevují se hry s pravidly, dítě má tendenci vytvářet si samo pravidla hry. Hra je v tomto období nejdominantnější činností dítěte. Dítě prostřednictvím hry řeší rozpor mezi vlastními možnostmi, přáním a skutečností. Čím víc a čím bohatší má dítě zkušenosti, tím obsažnější je jeho hra.

Z intelektuálních her se nejvíce objevují hry námětové. Intelektuální činnost také podporují hádanky a hry didaktické.

Postupně se stále více uplatňují hry konstruktivní. Například hry se stavebnicí a přírodními materiály.

K rozvoji smyslů přispívají hry senzomotorické, například hry se zvuky a s hudebními nástroji.

Děti mají v tomto věku také rády hry pohybové (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980).

V předškolním věku dochází ke změně v postoji vůči spoluhráčům. Na začátku převažuje hra individuální, poté paralelní, pak hra párová, nakonec hry skupinové.

1. Individuální hra

Objevuje se před 3. rokem. Dítě si nejčastěji hraje samostatně a pozoruje hry druhých lidí.

2. Paralelní hra

Objevuje se od 3. roku. Děti si hrají vedle sebe a „okoukávají“ nápady. Tento způsob hry je pro děti vzájemně podnětný.

3. Párová hra

Je nazývána také jako hra sdružující. Objevuje se před 4. rokem. Děti se domluví a hrají si na jeden pro všechny přitažlivý námět. Začínají se vyvíjet vztahy mezi dětmi. Vznikají první přátelství, rozvíjí se komunikace.

4. Skupinová hra

Je nazývána také jako hra kooperativní. Děti cítí potřebu uplatňovat vzájemné

vztahy. Děti spontánně vyhledávají spoluhráče (Koťátková, 2005).

*** Školní věk**

Nastává přechod od her v místnosti ke hrám venku. Vyrůstá u dětí snaha vytvářet pevnější skupiny. V tomto období si děti nerady hrají samy. Tyto „party“ mají svá pravidla, každý člen zaujímá určitou roli.

Chlapci mají převážně potřebu řídit, rozhodovat a organizovat. Dívky mají potřebu úzkého a důvěrnějšího přátelství.

Konstruktivní hry jsou už v tomto věku rozmanitější, bohatší a složitější.

Oblíbené jsou také hry společenské a hry stolní.

Velkému zájmu se těší hry sportovní.

*** Období dospívání**

Hry ztrácejí svůj dětský ráz, převažují sportovní hry. Jedinci chtějí uplatňovat vlastní tvořivost a své dovednosti.

*** Dospělost**

Zde převažují sportovní činnosti, intelektuální hry a hry s malými dětmi (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980).

6. Historie her

„Hra provází lidskou společnost od vzniku našich dějin. Doklady o těchto skutečnostech nacházíme v archeologických vykopávkách i v pozdějších památkách literárních“ (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980, s.9). Hra však měla významné místo nejen v životě dětí, ale i v celé společnosti. Již v antickém starověku byly totiž hry spojeny s náboženstvím a kultem bohů. Z nich se nejvíce proslavily doposud velmi oblíbené hry olympijské a hry scénické, prováděné v obrovských přírodních amfiteátrech. V Římě se vedle kultovních her rozvinuly hry zábavné, z nichž prosluly hry jezdecké a zápasy gladiátorů. Hra byla často aplikována při výchově mladých Římanů a uplatnila se do té míry, že školy, které jim poskytovaly elementární vzdělání, nesly název „ ludi “ = hry. O významné úloze hry v antické společnosti přinášejí svědectví i literární díla. Například u vynikajících řeckých filozofů Platóna (427 př.n.l.-347 př.n.l.) a Aristotela (384 př.n.l.-322 př.n.l.) nacházíme velmi dobré podněty a myšlenky o funkci hry v lidském životě a o jejím využití ve výchově dětí i mládeže. Hře věnovali pozornost také středověcí myslitelé. Ti doporučovali, aby se děti z nejvyšších společenských tříd učily číst hravým způsobem, a to pomocí písmenek ze dřeva nebo slonoviny.

Renesance později obnovila antický ideál harmonicky rozvinuté lidské osobnosti a zdůraznila význam tělesné kultury. Ve výchově se začaly uplatňovat hry pohybové, z některých se vyvinuly novodobé sporty. K hrám pohybovým se přidaly i hry intelektuální, například hádanky byly dávány žákům při společenských shromážděních v církevních školách. Důraz na názornost ve výchově a vyučování si postupem času vyžádalo grafické zobrazování. Tak vznikaly první zdokumentované hry s obrázky, které zprvu měly napomáhat studiu heraldiky. Pro potřeby žáků z měšťanských vrstev připravil Thomas Murnen ve formě hry s kartami Dialektiku v obrázcích. Tato první didaktická hra byla vytištěna roku 1510 v Krakově a o sto let později v Paříži, kde byla rozšířena

a v zápětí našla své oblíbence v řadách mezi mládeží i mezi dospělými širokých vrstev.

Zajímavé myšlenky a názory na hru nacházíme v díle J. A. Komenského (1592-1670), který ji začlenil do své pedagogické soustavy a objasnil její mnohostranné možnosti při výchově dětí a mládeže. Komenský kladl velký důraz na hru u nejmenších dětí za stejně důležitou pro jejich zdravý vývoj jako je výživa a spánek. Od sedmnáctého století vznikaly hry, které měly dětem přibližovat řeckou gramatiku, dějepis, zeměpis, přírodopis, náboženství, morálku i vojenství.

Od osmnáctého století se začíná utvářet v povědomí odlišnost dítěte od dospělého a specifčnosti jeho potřeb s ohledem na věk i osobitost každého jedince. Hry se promyšleně užívaly a nadále užívají při výchově dětí zdravých i postižených, které se integrují do běžného života. V první řadě byl zvláštní důraz kladen na využití hry v procesu učení, protože hra umožní dítěti lepší soustředění a usnadňuje rozvoj jeho schopností. Vedle důrazu na didaktickou funkci hry se v praxi prosazovaly názory, že hra má poučovat, ale především dětem poskytovat zábavu (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980).

Zájem o dětskou hru u odborníků z různých vědeckých disciplín stále vzrůstal. Významný pedagog Fröbel (1782 – 1852) se zaměřil na zkvalitnění dětské hry a svými didaktickými pomůckami ji usměrňoval ve prospěch učení se určitým dovednostem a pochopení souvislostí.

Český pedagog Svoboda (1800 – 1844) využíval her v metodicky promyšlených a na vzdělání dětí cílených činnostech, které se vyznačovaly propojeným integrovaným charakterem a pedagogickým záměrem.

Teorie švýcarského filozofa Karla Groose se odvíjí od analýzy hry mláďat a dětí. Tento filozof dochází k závěrům, že hra je obecný impuls k procvičování instinktů důležitých pro současný i budoucí život každého jedince, nejen člověka.

Přibližně ve stejné době se americký psycholog Stanley Hall (1844-1924), ovlivněný Darwinovou teorií, soustředěně zajímal o to, jak a s čím si děti hrají a následně vyslovil svoji rekapitulační teorii. Její podstatou je, že dítě ve svých hrách, od těch nejjednodušších až po stále složitější, rekapituluje celý dlouhý vývoj lidstva.

V první polovině 20. století vysledoval psychoanalytik Sigmund Freud (1856-1939) u svých dětských pacientů, že odraz skutečnosti, ve které dítě žije, se objevuje v jeho hrových činnostech. Vyslovil názor, že hra je projekce různých rušivých podnětů, s kterými se dítě vyrovnává nejen prostřednictvím hraček. Díky hře si každé dítě může odžít v bezpečném prostředí rodiny nebo dětské skupiny úzkosti a nejistoty, které pramení ze zatím nezvládnutého světa.

(Kořátková, 2005).

„Od počátku dvacátého století, které je nazýváno stoletím „ DÍTĚTE “ , se zájem o hru a hraček celém kulturním světě mohutně zintenzivňuje.“

(Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980, s. 12).

V 50. – 60. letech 20. století se sovětský psycholog Rubinštejn (1889-1960) zajímal o dětskou hru jako o odraz skutečnosti, kterou dítě nevnímá pouze jako realitu, ale snaží se ji přetvářet. Motivy si vybírá takové, které jsou pro něj významné a zajímavé.

Švýcarský přírodovědec a psycholog Piaget (1896-1980), vystoupil s myšlenkou, která je základem dlouhodobého výzkumného sledování hry u dětí, je přesvědčen o úzké souvislosti hry s rozvojem myšlení a inteligencí dítěte. Tato teorie připisuje hře velmi důležitou a nezvratnou biologickou funkci aktivního opakování a experimentování, pomocí které se mentálně zpracovávají nové situace a zkušenosti (Kořátková, 2005).

Dnes se dostává do popředí volná hra. V pojmu „volná hra“ a „hra“ existuje částečně zmatek, ne vždy je jednoznačné, co který z pojmů přesně znamená.

„ Volnou hru můžeme chápat jako takovou činnost, při které si dítě samo volí námět, záměr a chce spontánně cosi prozkoumávat, zkoušet, ověřovat, vytvářet. Volí si k tomu podle vlastního uvážení nebo podle dohody s dětským partnerem hračky, zástupné nebo doplňkové předměty, místo ke hře a jeho úpravu, role a způsob jejich ztvárnění, možnosti a podmínky pro souhru s druhým“ (Kořátková 2005 , s. 16). Samo si tedy volí námět, cíl a prostředky k uspokojivé hře, v závislosti na svých individuálních potřebách. Jen dítě samo dobře ví, jak, s kým, a na co si chce hrát.

Je známo, že hra se neomezuje jen na dětství. Má své místo i v kultuře a životě dospělých (hry společenské, sportovní, divadelní) . Jak v minulosti, tak i dnes se hra vysoce cení zejména proto, že přispívá k tělesnému a duševnímu zdraví a vnáší radost a obohacení do našeho života.

7. Hry v různých kulturách

Děti si hrají na celém světě a jejich hry jsou opravdu velmi rozmanité. Hry dětí lze nalézt ve všech společnostech v různých světadílech. Například hry dětí u jihoamerických Indiánů, ty se hrou učí všemu, co potřebují vědět pro svůj život. Hra je pro ně nutným úvodem do života (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980). „Malý chlapec si hraje se sítí ve vesnici. Chytá listí, chytá hliněné střepy. Často bývají učiteli dědové. Když je hoch větší, dostane od dědečka větší síť a doprovází ho na rybolovu. Z počátku mnoho nechytne. Vnuk i síť rostou a chlapec, který lovil listí a hliněné střepy, chytá hnědého brněnce“ (V.Mišurcová, J.Fišer, V.Fixl 1980,s.23).

Hra je životně důležitá i pro děti v současné Africe a to především, když děti neprocházejí školou a jejich hlavním učitelem je život. „ U afrického kmene Bantu, bylo shromážděno přes tři tisíce her, které lze shrnout do těchto skupin. : hry napodobivé, v nichž se odráží svět lidí a zvířat, hry v nichž se uplatňuje technika, hádanky, schovávačky, hry s kostkami a kartami, hry podporující obratnost, jako např. hry s míčem, s ořechy, s kameny a hry kruhové, hry rozvíjející myšlení a chování dětí např. hry s čísly a se slovy, zkoušky sebeovládání, pohybové hry, v nichž se uplatňuje běh, tělesná cvičení i taneční rytmus, hry závodivé během a skokem, zápasy, válečné hry, hry v sedě v písku s kaménky a hry s deskou (obdoba našich stolních her).“ (V.Mišurcová, J.Fišer, V.Fixl 1980,s.24). Hry cizích národů nám přibližují vzdálené země a lépe nám umožňují pochopit jejich dávnou i současnou kulturu.

V současné době, pro kterou je charakteristická pluralita kultur a jejich prolínání, stává se aktuální otázka, jak do výchovy dětí začleňovat i hry dětí jiných národů.Hry se totiž mohou stát „ vyslanci mezi národy “ , neboť nám přibližují jiné země, napomáhají k hlubšímu vzájemnému pochopení a tím i k mezinárodnímu sbližování. Skutečnost, že hry cizích národů mohou dětem přiblížit jiné kultury, potvrzují zahraniční zkušenosti např. z jazykově smíšených mateřských škol. Ukazuje se, že právě prostřednictvím her dochází ke kontaktům

a sdružování dětí dříve, než se dovedou dorozumívat řečí. Existuje mnoho her, které mají některé shodné rysy přesto, že se vyskytují v různých částech světa. Některé hry jsou dokonce po celém světě úplně stejné. Jiné hry jsou typické pro určitou skupinu národů. U nás se například hrají hry, jako je eskymácký zápas, ruské kuželky. Tím, že tyto hry mají cizokrajný název, navazují u nás jinou atmosféru a jsou vyhledávané.

V kulturně homogenním prostředí, jaké je u nás, se nabízí možnost seznamovat děti s odlišnými kulturami jednak prostřednictvím českých her typologicky shodných s hrami jiných národů, jednak prostřednictvím cizích her v českých překladech a v případných úpravách. Hry slouží jako prostředek, který spojuje národy. Hry nám také pomáhají pochopit mnohotvárnost i jednotu světa, v němž žijeme (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980).

8. Hra dítěte nemocného, postiženého, nadaného

8.1 Hry nemocných a postižených dětí

Dítě si hraje, je - li zdravé, ale také je - li nemocné, postižené, nebo nadané. Ukazuje se, že stejně jako u dítěte zdravého je u dítěte postiženého hra jako výchovný prostředek nezbytná (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980). „Děti duševně opožděné si hrají daleko méně než stejně staré děti zdravé“(Mišurcová, Fišer, Fixl 1980, s. 132). Projevuje se to pasivním pohráváním, menší aktivitou a menším množstvím originality. Děti zaostalé potřebují daleko silnější podněty. Duševně opožděné dítě dává přednost hrám funkcionálním, v nichž se uplatňují jednoduché činnosti nesčíslněkrát opakované. Také preferuje hry bez složitých pravidel a hry, které jsou typické spíše pro mladší děti (Mišurcová, Fišer, Fixl 1980,). “Retardované devítileté a jedenáctileté děti mají ještě rády hry na honěnou, na schovávanou, „kolo kolo mlýnský“ , zajíček ve své jamce“ , zatímco jejich stejně staří vrstevníci dávají přednost čtení, turistice, tancování a hraní na hudební nástroj “ (Millarová 1978, s.236).

Mentálně opožděné děti mívají v normální skupině nižší sociální status. Jsou méně voleni jako partneři pro hru, jako kamarádi, jako společníci a podobně. Zkušenosti z lékařsko - pedagogické péče o opožděné děti ukazují, že jejich vývoj je možno kladně ovlivnit systematicky řízenou hrou. Na rozdíl od dětí s mentálními poruchami děti postižené tělesně si mohou hrát s onou bohatostí a radostí ze hry, jež je příznačná pro děti zdravé. Při léčbě má být tato přirozená radost zachována. Dítě si má hrát pokud možno volně bez nucení a omezování, aniž je upozorňováno na léčebný smysl hry (Mišurcová, Fišer, Fixl 1980).

8.2 Hry nadaných dětí

„Mezi hrou nadaných dětí a hrou ostatních jejich vrstevníků bylo zjištěno mnoho rozdílů. Hrové zájmy nadaných dětí se orientovaly, jak se dá očekávat,

více na intelektuální než na tělesné činnosti, čímž koresponduje i menší zájem o hlučné a bouřlivé hry a o něco větší preference tišších činností. Jejich hra se podobala více hře starších dětí a jako partnery si volily spíše děti o něco starší, než byly samy. Při výběru partnera nedávaly tak jednoznačnou přednost jednomu či druhému pohlaví jako jejich méně nadaní vrstevníci a neměly také rády soutěživé hry“ (Millarová 1978, s.235). Nadané děti se individuální hře věnují více. “ Ve věku mezi dvěma až pěti roky bylo pro tyto nadané děti běžné vymýšlení si imaginárních kamarádů, představy o tom, že žijí ve vyfantazírovaných zemích apod“ (Millarová 1978, s.235).

9. Současné problémy dětské hry

Všichni odborníci předpokládají, že se děti rodí s potřebou rozvíjet své vlohy a schopnosti. Proto účast dospělých při dětské hře je tou nejlepší věcí, co může rodič udělat. Děti si těchto chvil s rodiči velmi váží, protože dospělý umožní svou účastí na hře stát se dítěti jeho rovnocenným partnerem. Bohužel těchto kouzelných chvil s rodiči stále ubývá. Rodiče se věnují své kariéře a profesnímu růstu a na hry s dětmi mají čím dál méně času. Pro děti je rodič ideálem, proto děti rodiče rády napodobují. Dítě je sice rádo dítětem, ale vždy chce být dospělejším a dospělejším, proto děti velmi brzo zanechávají bezstarostné dětské hry.

9.1 Hra probíhá doma

Není tomu ještě tak dávno, kdy si děti hrály převážně venku. Venkovní hra umožňuje dětem postupnou integraci s celým světem živé i neživé přírody. Děti mají nejraději přírodní prostředí, otevřený prostor, prostor ulice a tajné prostory a zákoutí, kde se mohou nerušeně ukrývat. Dnes snad každý může vidět, že je pohyb dětí venku značně omezen. Děti jsou převážně nuceny trávit volný čas v místnostech. Ubývá volného prostoru a zároveň se pobyt venku stává pro dítě značně nebezpečný. Děti ohrožuje dopravní provoz, smog a stále narůstající kriminalita. Dětem i jejich rodičům se pak může zdát nejlepší řešení, když dítě sedí doma v bezpečí u televize, nebo před obrazovkou počítače. Tato negativní tendence se neustále prohlubuje. Je nesporné, že děti, které jsou od nejranějšího věku uzavřené v místnostech, mají méně rozvinuté pohybové schopnosti, chybí jim praktické manuální dovednosti a jsou náchylnější k různým onemocněním. Pro děti by se měla znovu vytvářet místa pro jejich hru. Bohužel je to právě naopak. V mnoha městech jsou vidět převážně šedé panelové domy a míst, která by mohly venku bezstarostně obývat děti, mizí. Šedé vybetonované prostranství vedle velkých sídlišť tak přímo vybízí děti k „poflakování“ a negativnímu

sociálnímu chování. Děti se mezi sebou hádají, jsou agresivní a z nudy se mezi sebou perou. To vše se převážně odehrává v prostředí, kde chybí přírodní prvky a zeleň. Rodiče dětem zakazují chodit ven a raději děti zavírají doma. Místo budování velkých hřišť a zelených parků pro děti, se budují ještě na zelených pozemcích velké obchodní domy. Při tomto stavění se stále ubírají místa pro bezstarostnou hru dětí (Franěk, 2001).

9.2 Vliv médií na hru

Média, od televize až po počítač, znamenají pro každého z nás obohacení života. Díky nim se zdá celý svět jako na dlani. Je nesporné, že multimedia masivně ovlivňují u dětí a mládeže skladbu jejich dne, zájmy, vzory k napodobování, způsoby chování, hodnotové systémy, názory a postoje (Helus, 2004). Pro děti, které každodenně usedají před obrazovky, to znamená největší dobrodružství, jaké si jen mohou představit. Bohužel se tato média dostaly i do mateřských škol, kde mají, jak se zdá, dveře otevřené. V mateřských školách se také do popředí čím dál častěji dostává počítač. Děti se začínají hádat o „nejlepšího kamaráda“ počítače, a někdy dávají větší přednost počítačovým hrám, než dětským hrám mezi sebou. Dětem je jejich počítač k dispozici a když chtějí, mohou s ním kdykoliv snadno a rychle komunikaci přerušit. Dětem se začíná měnit hodnotová orientace a řeč. Postupně se tak pomalu odcizují a odsunují ze společenského kontaktu s druhými. „Obrazovka, která nabízí neodolatelné impulsy vizuální i sluchové, dokáže zcela zaujmout dítě také tím, že proces, který se na ní odehrává, může samo ovlivňovat a ovládat, což u televizního programu nelze a také tím, že je takřka bez konce“ (Koťátková 2005, s.57).

Dnešní moderní společnost tak pomalu začíná vytvářet skupiny ještě mladých závislých konzumentů. Skutečný život se pro děti stává méně důležitý, než je mediální život neskutečný. Pro rodiče a učitelky je důležité rozpoznat jaké hry se pro děti hodí nejvíce, umět je vybírat, aby odpovídaly věku a obsahovaly

didaktický záměr. Většina dětí však preferuje módní, často nesociální počítačové hry. Někteří rodiče pak lehce podlehnou žádostem dětí a módnímu trendu těchto her. Hodně rodičů si pak tyto hry ještě rádi zahrají se svou dcerou nebo synem. Když se ale děti v počítačových hrách zabývají příběhy založenými převážně na násilí, často se připodobňují k postavě, která se chová asociálně. Děti se pak ve svých hrách a kontaktech s ostatními dětmi chovají podobně a zkouší převést počítačovou hru do své reality. Dětem však začíná být realita málo. “ To, co doopravdy prožily, nemá cenu, protože je to banální, hloupé, nestojí to za vyprávění, které si získá ocenění, zatímco to, co sice neprožily, ale viděly u svých televizních hrdinů (tedy „prožily“ zástupně, jakoby skrze ně) , je tím pravým, o čem stojí za to hovořit, čím je možno se chlubit“ (Helus 2004, s.65). Dítě se díky počítačovým hrám může stát třeba pánem všech světů, může najednou vše ovládat. Ve skutečném životě se následky lidského pochybení už někdy nedají napravit, zatímco v počítačových hrách ano. Dítě si tak musí uvědomit, že nese za své chování a rozhodnutí zodpovědnost. Protože kouzelné tlačítko save = záchrana, jako je na počítačové klávesnici, v reálném životě chybí. Také nápis game over = hra dokončena , je v životě jen jednou. Tak se v životě stává, že se křeček zaběhne, nebo umře. Současné dítě je obklopováno stále novými a stále dokonalejšími hračkami a hrami, my mu musíme ukázat, že hry s tradicí mají také své kouzlo. Je důležité, aby dítě vědělo, že bez kamarádů a společnosti se žít nedá. Multimédia jsou pro děti velice lákavá, přitažlivá, ale jsou i zároveň chladná a dětskou hru s rodiči nikdy nenahradí.

9.3 Problematika soutěživých her

Snaha soupeřit se začíná projevovat již v předškolním věku. Dítě ještě neumí plně ovládat své chování a neumí respektovat druhého. „Soupeřivost je tedy určitá vlastnost daná nám vývojově, i když každému v jiné porci. Spolupráce je oproti soupeřivosti dovednost, které se musíme učit“ (Koťátková 2005, s.43).

Někteří rodiče se snaží vychovávat ambiciózní děti. Tyto děti se snaží neustále při každé soutěži vyhrávat. Dávají tak už od útlého věku ostatním dětem najevo, že jsou nejlepší, nejšikovnější a neomylní. Vítězové posilují s každou výhrou své sebevědomí na úkor slabších. Citlivější děti se bojí prohrávat a pocit z prohry musí velmi dobře skrývat, jinak by se jim ostatní vysmáli. Cítí se pak méně hodnotní. Vztek a zklamání se snaží neprojevovat, protože jsou pak každým považováni za špatného poraženého. Děti se pak z časté prohry chovají nepoctivě a bezohledně. Soupeření se nejčastěji projevuje ve hrách s pravidly. Děti jsou ve hrách uchváceny vítězstvím a z radosti porazit toho druhého. Tyto soutěživé hry by v žádném případě neměla podporovat žádná mateřská škola. Každá soutěživá hra jde vtipně přepracovat na hru nesoutěživou, podporující spolupráci a sociální chování. A právě toto všechno by se mělo v mateřských školách rozvíjet. Děti by se ve svých hrách měly cítit uvolněně, bezstarostně a být si navzájem blízké (Caiatiová, Delačová, Müllerová, 1995).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1. Cíl

Cílem výzkumné studie je zmapování oblíbenosti her dnešních předškolních dětí. Dalším cílem je vytvořit přehled nejoblíbenějších předškolních dětských her v historickém kontextu 40 let.

Záměrem je zjistit, zda dnešní předškolní děti preferují převážně hry individuální, s kamarády, nebo si raději hrají hry na počítači. Toto bude mapováno i v kategoriích dospělých.

Dále bude zjištěno, jestli předškolní děti dávají raději přednost hrám doma před venkovním prostředím. A současně jakému prostředí dávala přednost starší generace.

Bakalářská práce také zjišťuje, zda předškolní děti hrají i hry na stále více používaném mobilním telefonu.

2. Hypotézy

H1 : Vývoj formy a obsah hry je v generačním pojetí rozdílný, mění se prostředí hry a druhy oblíbených her.

H2 : Děti v současnosti preferují spíše individuální hry než kolektivní.

H3 : Děti předškolního věku se v současné době přiklánějí výrazně k počítačovým hrám.

.

3. Metody

Metoda:

Pro výzkumnou část bude použita metoda strukturovaného rozhovoru. Rozhovor bude vždy prováděn tváří v tvář. Odpovědi budou zapisovány do připravených formulářů. Poté přepsány do počítače, viz příloha.

Výzkum byl prováděn od ledna 2007 do konce února 2007 .

4. Popis vzorku

První vzorek předškolních dětí byl tvořen 51 dětmi ze dvou mateřských škol v bývalém okrese Ústí nad Orlicí. Mateřské školy byly městské, sídlištní. Děti byly ve věkovém rozmezí 5;6-6;6 let. Dívek bylo 27 a chlapců 24.

Druhý vzorek tvořilo 40 starších dětí a dospělých. Tyto lidé byli převážně z mého okolí, ale i náhodně vybraní. Vzorek byl rozdělen do čtyř věkových skupin. Vždy po deseti lidech. Lidé byli rozděleni na ženy a muže.

1. skupina : ročníky narození 1988 – 1997
2. skupina : ročníky narození 1978 – 1987
3. skupina : ročníky narození 1968 – 1979
4. skupina : ročníky narození 1957 – 1967

První vzorek:

Děti spolupracovaly dobře, odpovědi věděly převážně hned, bez váhání. Rozhovor byl prováděn s každým individuálně.

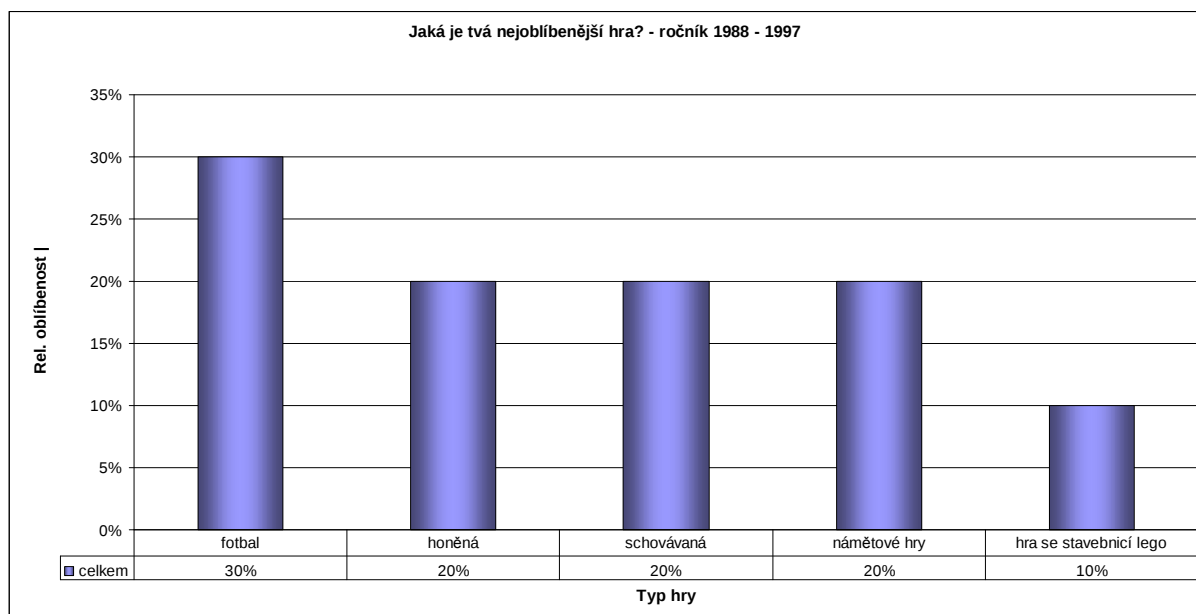
Druhý vzorek:

Lidé dobře spolupracovali a odpovídali na otázky. Vraceli se rádi ke vzpomínkám do dětských let. Odpovědi byly často promyšlenější a váhavější. Kdo si nemohl hned vzpomenout, nebo si potřebovat odpověď lépe vybavit, byl mu ponechán prostor.

5. Výsledky a interpretace

DRUHÝ VZOREK**ROČNÍK NAROZENÍ 1988-1997 = PRVNÍ SKUPINA**

Tabulka č. 1

Tabulka č. 1

První skupina – Nejoblíbenější hra

V tomto ročníku 1988-1997 se nejoblíbenější hrou stal Fotbal. Tuto hru hráli rádi 3 lidé.

Na druhém místě se umístily hry : Honěná, Schovávaná a námětové hry.

Konstruktivní hra se stavebnicí Lego si získala jednoho příznivce.

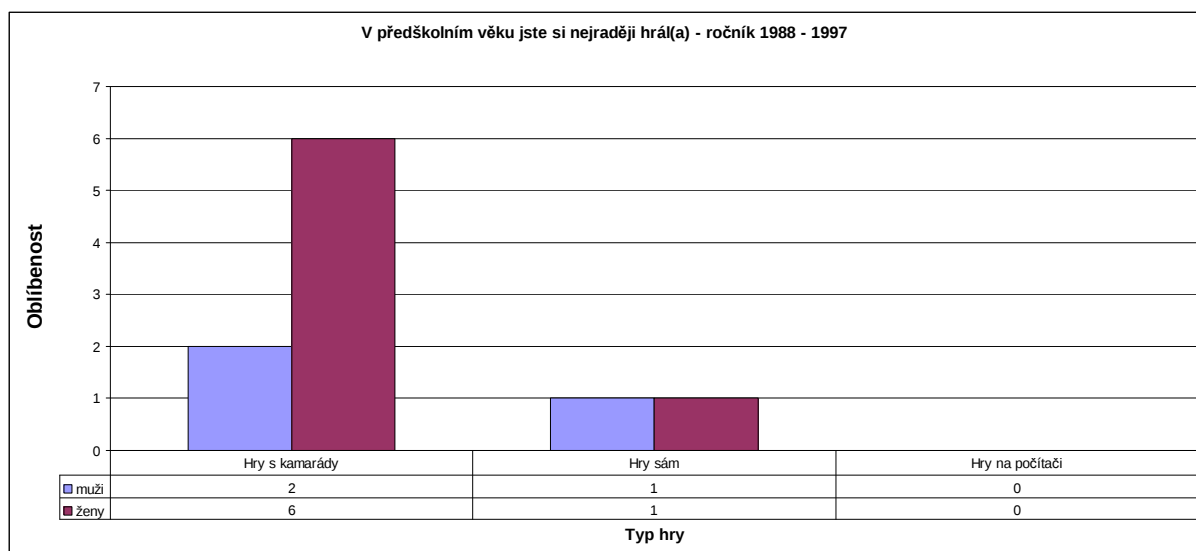
* Námětové hry, nejčastěji uváděno: Na prodavačku 2 osoby

Námětové hry v této skupině volily ženy. Také ve všech dalších skupinách dospělých lidí se objevují hry námětové.

V této skupině, ale převládají hry pohybové (70% dotazovaných, dávalo přednost pohybovým hrám před námětovými a konstruktivními). Míčová hra fotbal si získala příznivce u mužů. Myslím si, že v této době se začínala objevovat móda populárních fotbalistů. A proto se chlapci snažili napodobit známé fotbalové sportovce.

Ze všech skupin se zde poprvé objevuje nová konstruktivní hra Lego. Myslím si, že oblíbenost této hry ovlivnil nově otevřený trh se západem.

Tabulka č. 2

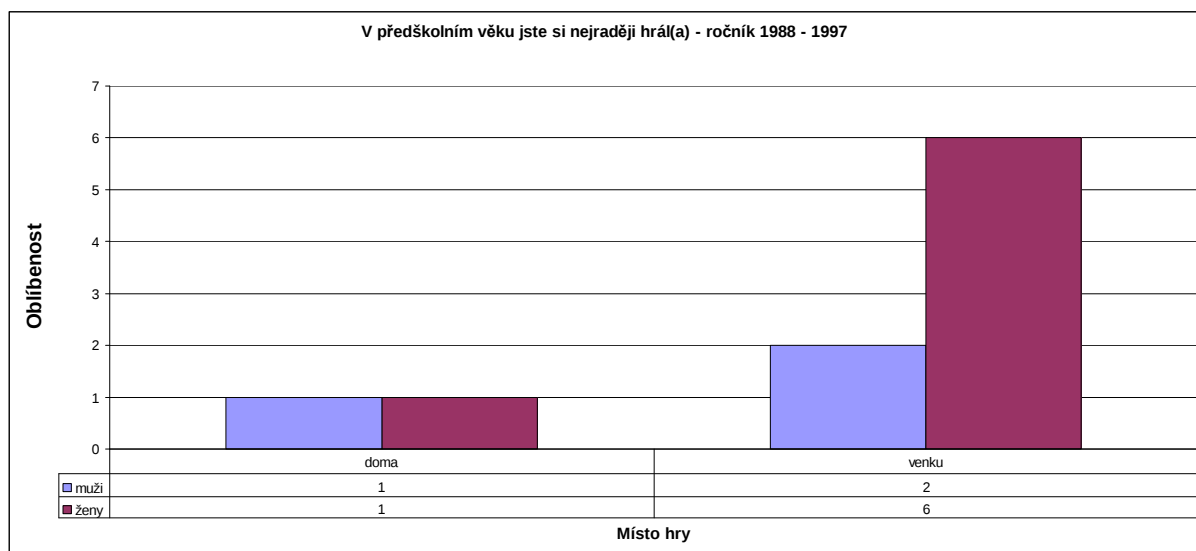
Tabulka č. 2

První skupina- Oblíbenost individuálních a kolektivních her

Tento ročník preferoval hry kolektivní. Toto ukazuje i graf č. 1. Na prvních třech místech se v té době umístily hry pohybové, které potřebují pro svou realizaci kolektiv dětí.

Jak můžeme vypořádat z grafů, individuální hry se u mladších ročníků stávají stále více oblíbenější, než u starší generace z třetí a čtvrté skupiny.

Tabulka č. 3

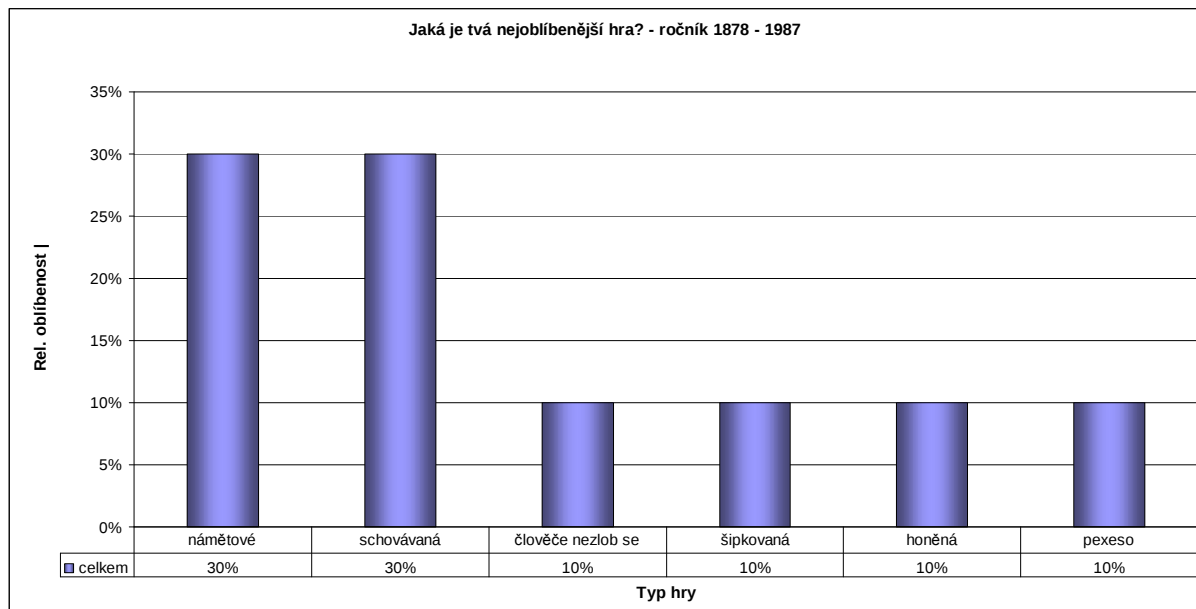
Tabulka č. 3

První skupina- Preference her doma a ve venkovním prostředí

Lidé tohoto ročníku preferovali hry ve venkovním prostředí. Podle mého názoru tento ročník ještě plně nepohltily a neovlivnily počítače a počítačové hry. Přesto se již v tomto období začaly objevovat a působit na děti různá média. Podle mého názoru, médii nejvíce ovlivněnou skupinou z hlediska vývoje a formování dětské hry jsou dnešní předškolní děti a částečně také tato první skupina.

ROČNÍK NAROZENÍ 1978-1987 = DRUHÁ SKUPINA

Tabulka č. 4

Tabulka č. 4

Druhá skupina - Nejoblíbenější hra

V tomto ročníku 1978-1987 byla nejoblíbenější hrou hra námětová a Schovávaná. Tyto hry hráli rádi 3 lidé.

Jednoho příznivce si získaly hry Člověče nezlob se, Šipkovaná, Honičky a karetní hra Pexeso.

* Námětové hry, nejčastěji uváděno: Na prodavačku 2 osoby

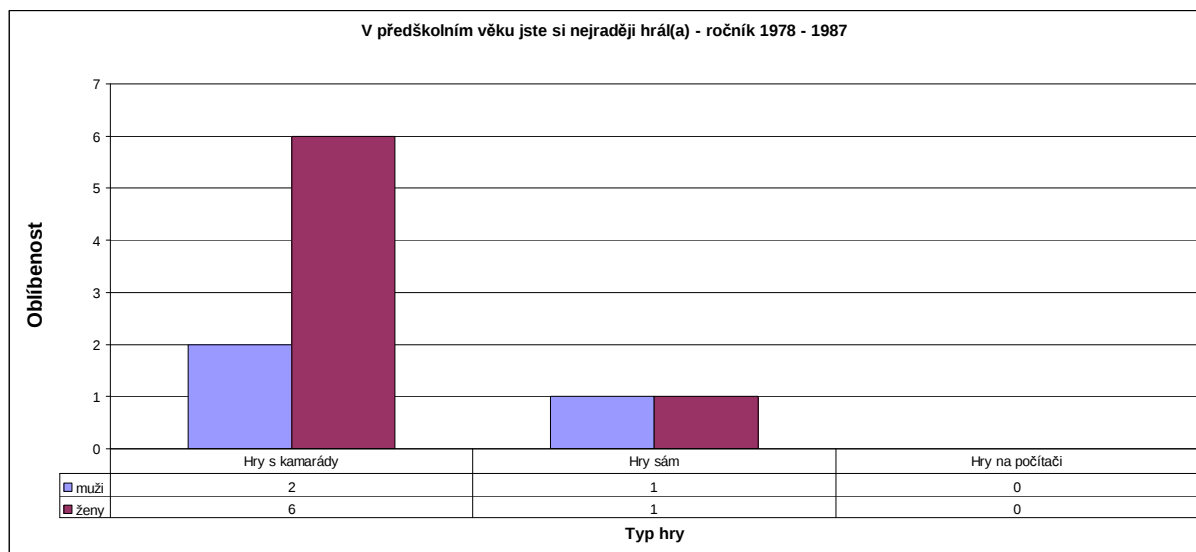
Na policistu 1 člověk

I v tomto ročníku námětové hry hrály raději ženy. I dnešní předškolní dívky mají stále v oblibě hru Na paní prodavačku a kupující. Také v dalších následujících dvou skupinách se námětová hra objevuje na prvním místě oblíbenosti.

Dva lidé z tohoto ročníku si rádi hráli spíše hry intelektuální, které kladou větší nároky na logické myšlení (Člověče nezlob se, Pexeso), přesto jsou tyto hry také kolektivní.

Ze vzorku deseti lidí, 50% dotazovaných upřednostňovalo pohybové hry. Tyto hry jsou pro děti v tomto věku jistě velmi přirozené.

Tabulka č. 5

Tabulka č. 5

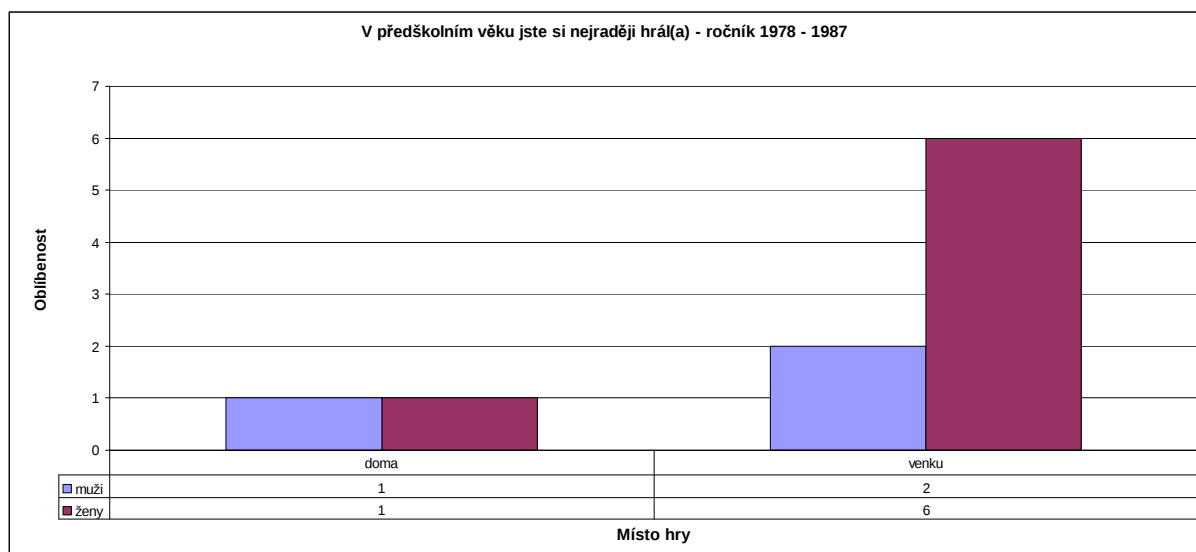
Druhá skupina- Oblíbenost individuálních a kolektivních her

Tento ročník preferoval hry kolektivní.

Všechny hry, které lidé v tomto ročníku rádi hráli, jsou hry, které se hrají v kolektivu. Přesto tyto hry nedosáhly takové četnosti, jako u třetí a čtvrté skupiny dotazovaných. Hry s kamarády byly jistě velkým lákadlem a inspirací pro všechny zúčastněné. Skupina dětí a účast v ní byla určitě zárukou dobrodružství.

Domnívám se, že počítače tuto generaci ještě vůbec neovlivnily.

Tabulka č. 6

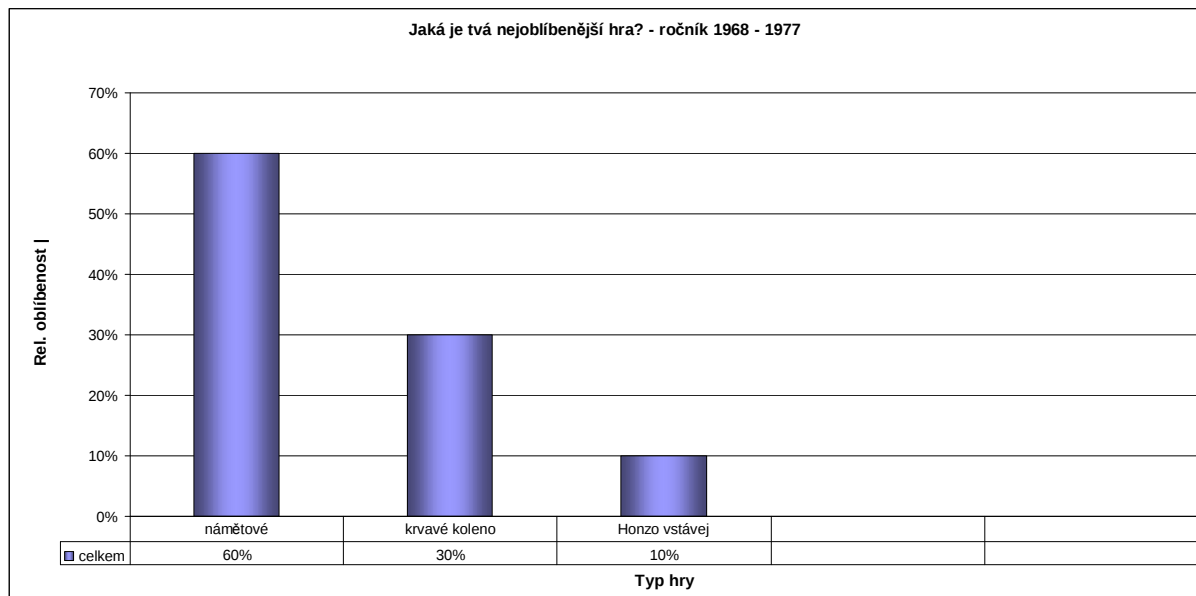
Tabulka č. 6

Druhá skupina- Preference her doma a ve venkovním prostředí

Osm lidí z deseti si v předškolním věku rádi hráli hry ve venkovním prostředí. Myslím si, že hlavním impulsem pro volbu her ve venkovním prostředí byl pro děti pocit větší volnosti a určité svobody. Pobyt v tomto prostředí s přírodními prvky jistě podněcoval kreativitu a fantazii všech tehdejších dětí.

ROČNÍK NAROZENÍ 1968-1977 = TŘETÍ SKUPINA

Tabulka č. 7

Tabulka č. 7

Třetí skupina -Nejoblíbenější hra

V tomto ročníku 1968-1977 byly nejoblíbenější hry námětové, měly 6 příznivců.

Hra Na Krvavé koleno si získala 3 příznivce.

Hra Honzo vstávej 1 příznivce.

* Námětové hry, nejčastěji uváděno: Na rodinu 2 lidé

Na doktora 1 člověk

Na indiány 3 lidé

Tento ročník nejvíce ze všech skupin preferoval hry námětové. Tyto hry měli v oblibě 3 muži a 3 ženy. Objevuje se zde i hra Na indiány, která měla velké zastánce i ve čtvrté skupině. Toto můžeme nejspíše přisuzovat tehdejším oblíbeným hrdinům.

Pohybové hry preferovalo v tomto ročníku 40% dotazovaných. Poprvé se zde i objevuje hra Na Krvavé koleno. Tato hra je poněkud morbidní a určitě těžko by se vysvětlovala její tradice, ale i některé dnešní předškolní děti ji znají a hrají ji s oblibou. Tato hra se může i dramaticky ztvárnit a má velmi silný prožitek. Je napínavá, dramatická i strašidelná. Domnívám se, že právě tyto vlastnosti dávají této hře již zmiňovanou oblibu. Hra Na Krvavé koleno je honička, která má velice poutavý děj.

* Popis hry:

Hra Krvavé koleno:

Role- matka, děti, Krvavé koleno

Vymezen prostor komory, kde sedí Krvavé koleno. Matka zašívá, děti za ní přijdou:

Děti: Mami, my máme hlad.

Matka: Nemám čas, dojděte si pro něco do komory.

Děti: Mami, tam něco je.

Matka: Ale, nezlobte a jděte.

Děti: Mami, my se bojíme.

Matka: Dobře, tak já půjdu s vámi. Jde a uvidí koleno.

Kdo jsi?

Koleno: Krvavé koleno.

Matka: Co jíš?

Koleno: Lidské maso.

Matka: Co piješ?

Koleno: Lidskou krev.

Matka: Co chceš?

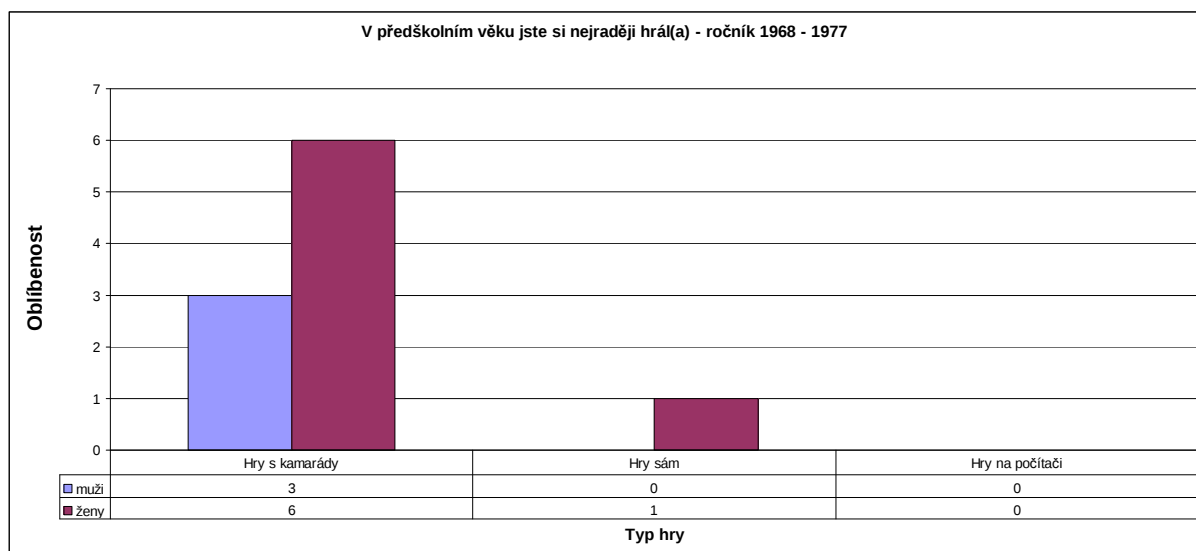
Koleno: Tvoje děti.

Matka: Kdy si pro ně přijdeš? (Koleno matce pošeptá hodinu)

Všichni se točí v kruhu a odpočítávají hodiny. První hodina odbila a lampa ještě svítila, druhá hodina odbila a lampa ještě svítila,... hodina odbila, lampa

zhasla. Když řeknou hodinu, kterou Koleno sdělilo matce, matka řekne... lampa zhasla, Koleno vyběhne a honí děti.

Tabulka č. 8

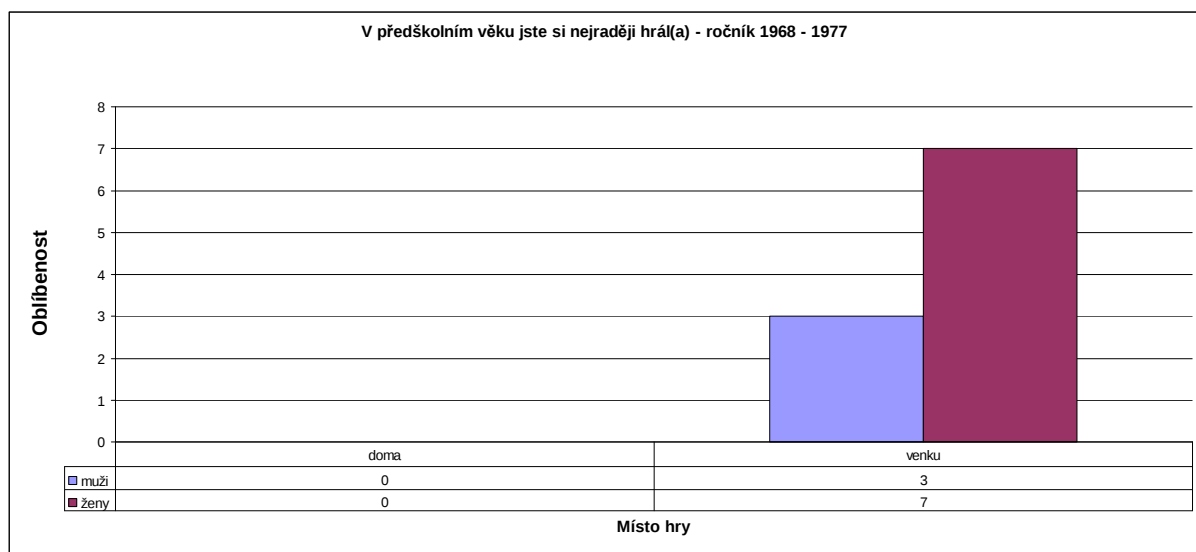
Tabulka č. 8

Třetí skupina - Oblíbenost individuálních a kolektivních her

Lidé preferovali v předškolním věku hry s kamarády. Pouze jedna žena odpověděla, že si v předškolním věku hrála nejraději sama.

Podle mého názoru měla třetí a čtvrtá skupina lidí největší možnost si hrát v kolektivu ostatních dětí. V těchto letech neměla média ještě takovou silnou „moc“, proto byly děti více družnější. Podle mého názoru, hry s kamarády byly pro tyto děti jistou samozřejmostí.

Tabulka č. 9

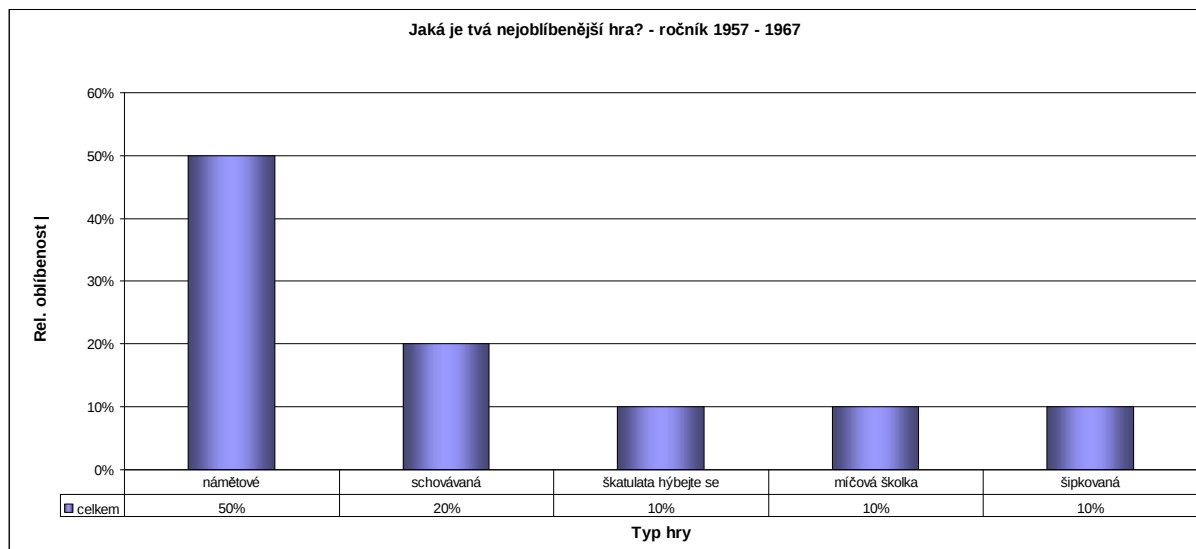
Tabulka č. 9

Třetí skupina- Preference her doma a ve venkovním prostředí

Všichni lidé z tohoto vybraného ročníku preferovali hry ve venkovním prostředí, stejně tak jako lidé ze čtvrté skupiny. Hra ve venkovním prostředí dávala více možností a podnětů pro fantazii dětí. Domnívám se, že tehdejší prostředí podněcovalo děti více než dnes ke stavění různých skrýší a zákoutí. Děti v tomto ročníku byly více v souladu s přírodou, která odrážela tehdejší dobu.

ROČNÍK NAROZENÍ 1957-1967 = ČTVRTÁ SKUPINA

Tabulka č. 10

Tabulka č. 10

Čtvrtá skupina- Nejoblíbenější hra

V tomto ročníku 1957-1967 lidé preferovali nejvíce námětové hry.

Schovávanou měli rádi 2 lidé.

Jednoho příznivce získaly hry: Škatulata hýbejte se, Míčová školka a Šipkovaná.

* Námětové hry, nejčastěji uváděno: Na policistu 1 člověk

Na indiány 4 lidé

V námětových hrách zvítězila hra Na indiány. Dříve je předškolní děti považovaly za své kladné hrdiny a snažily se je napodobovat a hrát si na ně. Domnívám se, že k vývoji této námětové hry přispěly i poutavé příběhy od Karla Maye.

Pohybové hry v tomto ročníku preferovalo 50% lidí a zbylých 50% dotazovaných mělo v oblíbenosti hry námětové.

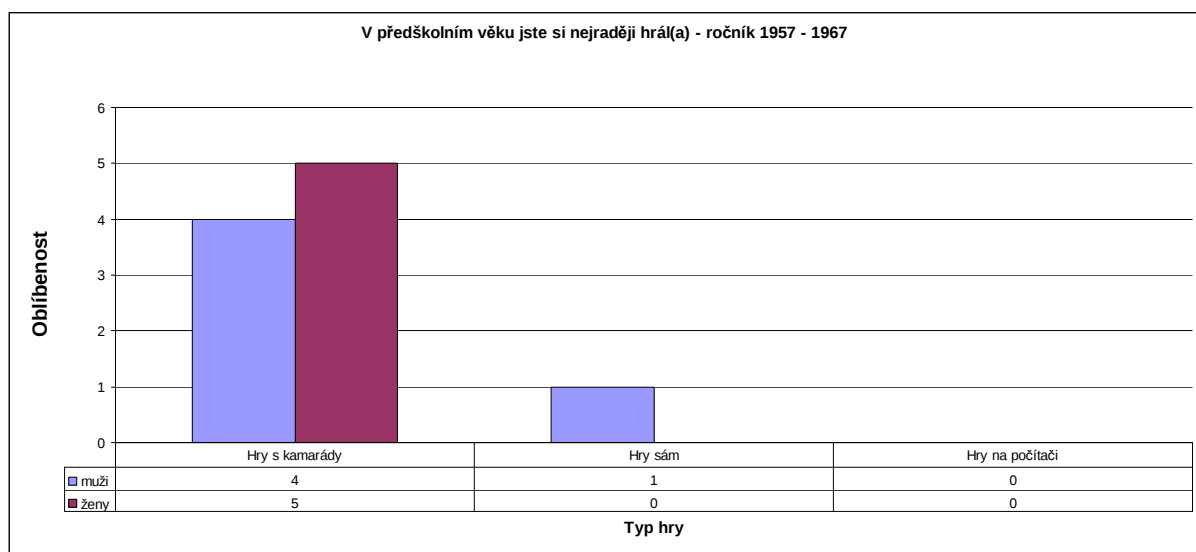
Zde se také poprvé objevuje míčová hra Školka, tu hrála ráda jedna žena. Jak můžeme vypočítat z grafů, míčové hry mají i dnešní předškolní děti stále v oblíbenosti. Chlapci rádi hrají fotbal a snaží se napodobovat slavné fotbalisty. Velice mě mrzí, že se dnes některé druhy míčových her dostávají do pozadí. Proto můžeme očekávat, že se hra Míčová školka postupem času stane hrou „zapomenutou“.

Pouze 40% pohybových her preferovala třetí skupina dotazovaných.

Již 50% pohybových her měly v oblíbenosti lidé ze druhé a čtvrté skupiny.

Z první skupiny dotazovaných dávalo přednost pohybovým hrám 70% lidí.

Tabulka č. 11

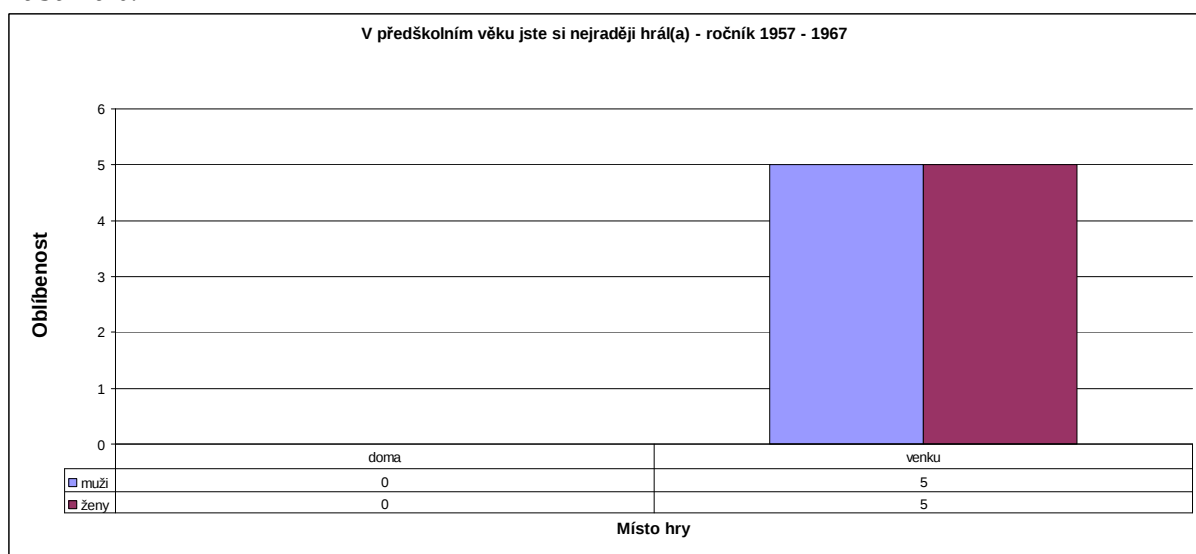
Tabulka č. 11

Čtvrtá skupina- Oblíbenost individuálních a kolektivních her

Lidé v této skupině měli rádi v předškolním věku hry s kamarády. Hry v kolektivu byly v těchto letech velice oblíbené a podle mého názoru přirozené. Individuálně si hrál rád pouze jeden muž.

Všechny grafy nám ukazují, že u každé generace převládá hra kolektivní nad hrou individuální.

Tabulka č. 12

Tabulka č. 12

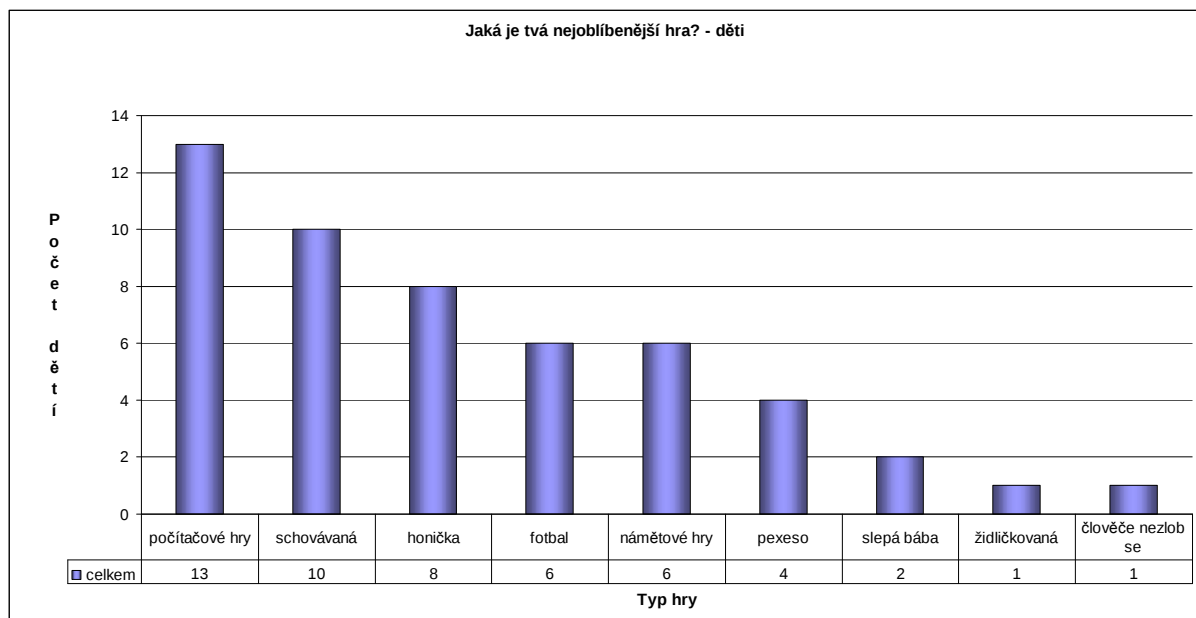
Čtvrtá skupina- Preference her doma a ve venkovním prostředí

V této skupině měl každý v oblíbené hře ve venkovním prostředí. Domnívám se, že to bylo také ovlivněno dostatkem přírodního a bezpečného místa pro dětskou hru, která se v dnešní podobě výrazně liší a je limitována prostorem. Tehdejší předškolní děti neznaly přesně určená a vymezená místa pro hru a trávení volného času. Právě pro tuto věkovou skupinu je charakteristické maximální využití přírodních podmínek. Dříve tolik oblíbená hra Na indiány byla jistě plně podporována a doplňována venkovními možnostmi.

PRVNÍ VZOREK

PŘEDŠKOLNÍ DĚTI

Tabulka č. 13

Tabulka č. 13

Předškolní děti- Nejoblíbenější hra

Počítačové hry preferuje nejvíce předškolních dětí.

Hru Schovávanou preferuje 10 dětí.

Honičky preferuje 8 dětí

Fotbal má rádo 6 dětí

Námětové hry preferuje také 6 dětí

Pexeso mají v oblibě 4 děti

Hru Slepá bába rády hrají 2 děti

Hru Židličkovanou si oblíbilo 1 dítě

Hru Člověče nezlob se má v oblibě také 1 dítě

* Námětové hry, nejčastěji uváděno: Na prodavačku 2 děti

Na policistu 2 děti

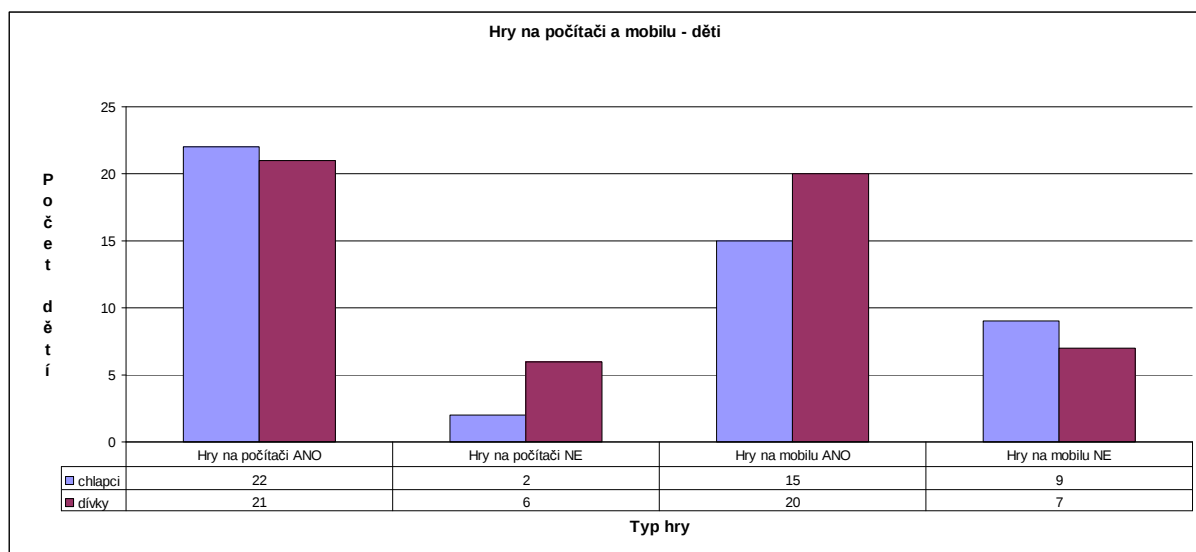
Na princeznu 2 děti

Na tomto grafu je patrný nástup a oblíbenost počítačových her u dnešních předškolních dětí. Další hry uváděné v tomto grafu, měla také v oblibě starší generace. Můžeme vidět, že se tyto hry stále hrají, jsou stále „živé“ a aktuální i u dnešních dětí. Dnešní předškolní děti hrají rády ty samé hry, jako si s oblibou hráli jejich rodiče.

V žádném věkovém ročníku se kromě první skupiny nevyskytují hry konstruktivní. Myslím si, že dnešní děti mají z části potlačen smysl pro tvorbu, který je ovlivněn technickým pokrokem a moderními hračkami.

Celkem 27 předškolních dětí z 51 oslovených upřednostňuje hry pohybové. Čtvrté místo v grafu obsadila míčová hra fotbal. Tato hra je také zastoupena v první skupině starších dětí a dospělých. Obliba tohoto sportu stále stoupá a zasahuje čím dál častěji i předškolní věk.

Tabulka č. 14

Tabulka č.14

Předškolní děti-Hraní počítačových her a her na mobilu

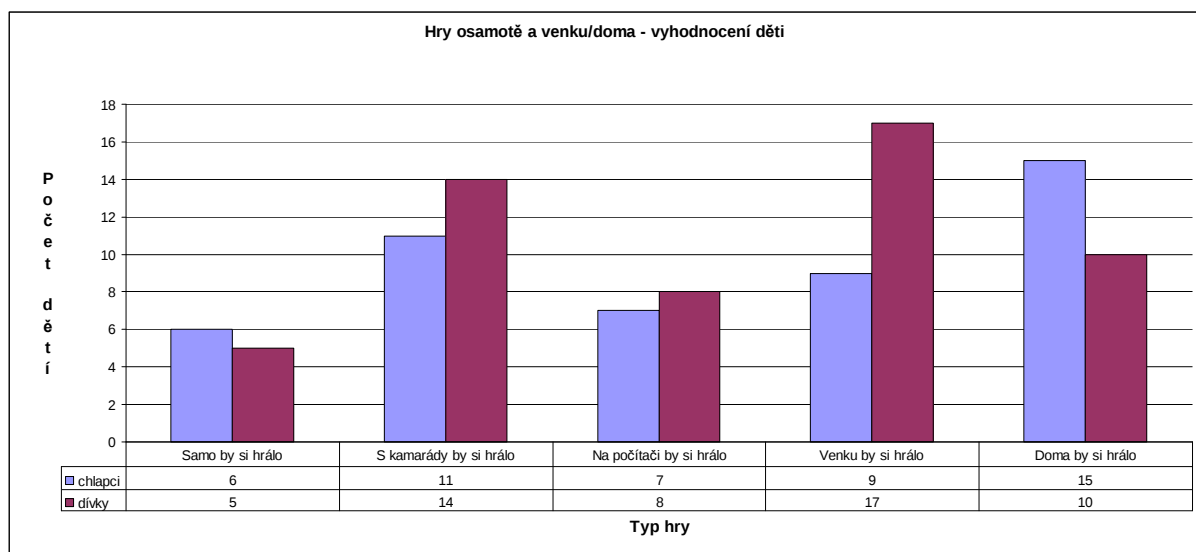
Hry na počítači a na mobilním telefonu hraje většina předškolních dětí. I nadále se stále zvyšuje zájem o hry s počítačem, a to jak u chlapců, tak i u dívek. Počítačové hry si rádo zahraje 43 dětí z celkového počtu 51 dotazovaných.

Hypotéza č. 3 se potvrdila.

Děti se přiklánějí k počítačovým hrám.

Domnívám se, že v tomto předškolním věku jsou média pro děti velkým lákadlem. Dnes je již samozřejmostí, že děti dobře zacházejí i s mobilními telefony. Více než polovina dětí hraje hry na mobilních telefonech svých rodičů. Není už však výjimkou, že již předškolní děti dostávají k narozeninám a k vánocům svůj vlastní mobilní telefon.

Tabulka č. 15

Tabulka č. 15

Předškolní děti-Hraní her individuálních, s kamarády, hry doma a ve venkovním prostředí

Hry s kamarády preferuje většina dětí, bohužel už ne v takové míře, jako to bylo u starších generací. Pokud by se děti mohly rozhodnout mezi individuální hrou, hrou v kolektivu a počítačovými hrami, 25 dětí z 51 by upřednostňovalo hru v kolektivu. Druhé pomyslné místo by v oblíbenosti bylo zastoupené počítačovými hrami a třetí místo by s počtem 11 dětí obsadila hra individuální.

Hypotéza č. 2 se nepotvrdila.

Předškolní děti si nejraději hrají hry s kamarády.

Hry doma a ve venkovním prostředí preferuje přibližně vyvážený počet dětí. V domácím prostředí si hraje s oblibou 25 dětí a ve venkovním prostředí 26 předškolních dětí. Vyváženost obou dvou grafů je zřejmě zapříčiněna moderními,

lákavými podmínkami pro hru v domácím prostředí. Proto předškolní děti nemají tak silnou potřebu her v dnešním přírodním prostředí.

Tabulka č. 16

GENERAČNÍ ROZDÍL OBLÍBENOSTI HER, PROSTŘEDÍ A KOLEKTIVU

	předškolní děti	1. skupina	2. skupina	3. skupina	4. skupina
Oblíbená hra	počítačové hry	fotbal	námětové hry	námětové hry	námětové hry
Hra v domácím prostředí	49 %	20 %	20 %	0 %	0 %
Hra s kamarády	49 %	80 %	80 %	90 %	90 %

Tabulka č. 16

Proměna dětské hry není tak zásadní, jak by se mohlo na první pohled zdát.

Hypotéza č. 1 se částečně potvrdila

Počítačové hry se sice v dnešní mladé generaci dostávají do popředí, ale děti mají také stále v oblibě hry, kde převažuje pohyb, akce a společnost druhých dětí.

Hra v domácím prostředí se mezi staršími skupinami a předškolními dětmi nejvíce liší. Toto je nejmarkantnější rozdíl.

Hru s kamarády děti stále ještě preferují, ale dostávají se stále více do popředí hry s počítačem a hry individuální.

6. Závěry výzkumu

Vzorek lidí ze druhé, třetí a čtvrté skupiny nejvíce preferoval v předškolním věku hry námětové. Hry námětové u dětí probouzejí fantazii a děti se tak mohou na okamžik proměnit v někoho jiného. Hry Schovávaná a různé druhy honiček měli lidé také v oblibě a tyto „klasické“ hry mají stále rády i dnešní předškolní děti. V každém starším ročníku narození jsou v oblibě hry pohybové, které se hrají v kolektivu. Jen dnešní předškolní děti stále více přidávají ke „klasickým“ hrám s tradicí i hry počítačové. Vlastnictví počítače je také v současné době považováno za určitý znak dobrého postavení rodiny.

Ve všech čtyřech věkových skupinách si lidé nejraději hráli v kolektivu ostatních dětí. Dnešní předškolní děti už takto jednoznačně neodpovídají. I když některé děti nemají doma přístup k počítači, odpovídají, že by si na něm hrály raději, než hry s kamarády, nebo sami.

Ve všech čtyřech skupinách si lidé hráli převážně ve venkovním prostředí. Toto prostředí bylo nejvyužívanější převážně u 3. a 4. skupiny dotazovaných. Dnešní předškolní děti už váhají, zda si hrát raději venku, nebo doma. Mohlo by se říci, že by se děti v tomto názoru mohly rozdělit na polovinu (26 předškolních dětí by si hrálo rádo venku a 25 dětí si hraje nejraději doma). To by se dalo přisoudit např.: lákavou moderní technickou vybaveností bytů, nedostatkem volného a bezpečného prostředí pro dětskou hru, starostí ze strany rodičů nepouštět děti samotné ven,...

Jsem si vědoma toho, že „sonda“ do her předškolních dětí není vyčerpávající. Přesto věřím, že přinese několik málo informací a podnětů. Bylo by jistě také zajímavé, udělat průzkum, jaké hry předškolní děti naopak nemají v oblibě. A jestli neoblíbenost určitých her přetrvává i do dospělého věku.

Závěr

Technický pokrok se vyvíjí stále kupředu. Dnešní předškolní děti už dobře znají počítače, či mobilní telefony a umí tyto věci také ovládat. Jak potvrzuje předkládaný výzkum, počítačové hry hraje většina dnešních předškolních dětí, stejně tak i hry na mobilním telefonu. Rozdíl mezi chlapci a dívkami není příliš markantní. Děti sice převážně preferují moderní počítačové hry, ale hrají také rády pohybové hry, které se hrají v kolektivu. Míčové hry preferují převážně chlapci. Mezi těmito hrami je pro chlapce nepostradatelný fotbal. Námětové hry mají rádi obě pohlaví stejně. Dívky si v těchto hrách volí převážně hry Na princezny a Na prodavačky. Chlapci si rádi hrají Na policisty a zloděje.

Nepotvrdila se hypotéza, že děti volí převážně hry individuální, ale volí rády i hry, které jsou prosociální a mají socializační funkci. Děti převážně ve stejném počtu volí hry ve venkovním prostředí, tak i hry doma.

Ve skupině starších dětí a dospělých se převážně preferovaly hry námětové. Nejčastějším námětem byla hra Na indiány, kterou s velkou oblibou hráli ženy i muži, převážně ve starší generaci. Starší děti a dospělí také dosti preferovali hry ve venkovním prostředí a zřetelně upřednostňovaly hry s kamarády.

V přítomnosti i v budoucnu je převážně na dospělých, jaké bohatství různých druhů her dětem ukáží. Aby ani v budoucnu nezanikly hry míčové, jako je míčová školka, nebo „obyčejné“ skákání gumy a nakresleného panáka. A snad i venkovní prostředí bude pro dětskou hru příznivější než je to dnešní.

Seznam literatury

1. Caiatiová, M., Delačová S., Müllerová A.: Volná hra. Portál, Praha 1995.
2. Caillouis, R.: Hry a lidé. Nakladatelství studia Ypsilon, Praha 1998.
3. Franěk, M.: Potřeba dětské hry v přirozeném prostředí, Psychologie dnes, 2001, č.4, str.14-15.
4. Fink, E.: Oáza štěstí. Mladá fronta, Praha 1992.
5. Fontana, D.: Psychologie ve školní praxi. Portál, Praha 1997.
6. Helus, Z.: Dítě v osobnostním pojetí. Portál, Praha 2004.
7. Millarová, S.: Psychologie hry. Panorama, Praha 1978.
8. Mišurcová, V., Fišer, J., Fixl, V.: Hra a hračka v životě dítěte. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1980.
9. Mišurcová, V., Severová, M.: Děti, hry a umění. ISV, Praha 1997.
10. Kořátková, S.: Hry v mateřské škole v teorii a praxi. Grada, Praha 2005.
11. Opravilová, E.: Dítě si hraje a poznává svět. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1988.
12. Příhoda, V.: Ontogeneze lidské psychiky. 1. díl. SPN, Praha 1963.

Přílohy

Seznam příloh :

A1 Otázky pro starší děti a dospělé

A2 Otázky pro předškolní děti